कक्षा बाह्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता

शोधार्थी

डिलाकुमारी भट्टराई

स्नातकोत्तर तह (एम.एड) चौथो सेमेस्टर अन्तर्गत नेपा.शि.५४३ पाठ्यांशको

प्रयोजनका लागि नेपाली शिक्षा शिक्षण समितिमा प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७५/२०१८

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस

शिक्षाशास्त्र सङ्काय,

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय

सुर्खेत, नेपाल

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत शोधपत्र मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय शिक्षशास्त्र सङ्काय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौथो सेमेस्टर अन्तर्गत नेपा. शि. ५४३ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र मैले अत्यन्तै मेहनतका साथ शोध, खोज गरी सङ्कलन गरिएका सामग्रीहरूको विशेष अध्ययन विश्लेषणबाट तयार पारेको छु । यस शोधपत्रमा कुनै पनि पुस्तक, लेख रचना, पुराना शोधपत्रबाट हुबहु साभार गरिएको छैन । प्रस्तुत शोधपत्रलाई सहयोग पुग्ने गरी उपयोग गरिएका कृतिहरूको उही स्थानमा नै सन्दर्भाङ्कन गरेको छु । यदि मेरो शोधपत्र अन्य कुनै शोधपत्र तथा प्रकाशित कृतिसँग मिलेको भेटिएमा सम्बन्धित संस्थाले रद्द गर्न सक्ने मञ्जुरी दिँदै यस प्रतिबद्धता पत्रमा हस्ताक्षर गरेको छु ।

....
डिलाकुमारी भट्टराई
शोधार्थी

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय ०८३-५२३४८५
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस
सुर्खेत, नेपाल

पत्र सं. :
चलानी नं. :

मिति : ....

सिफारिस पत्र

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौथो सेमेस्टर अन्तर्गत नेपा.शि. ५४३ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि शोधार्थी डिलाकुमारी भट्टराईद्वारा मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको **कक्षा बाह्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता** शीर्षकको शोधपत्र उपयुक्त रहेको छ । यसको समुचित मूल्याङ्कनका लागि अनुमति प्रदान गरिदिन नेपाली शिक्षा शिक्षण समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : वि.सं.: २०७५/०३/१७
(सन् : १ जुलाई, २०१८)

....
उपप्रा. रामप्रसाद कँडेल
शोध निर्देशक

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय ०८३-५२३४८५
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस
पत्र सं. :
चलानी नं. :
सुर्खेत, नेपाल
मिति : ....

स्वीकृति पत्र

मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस, नेपाली शिक्षा (एम.एड.) चौथो सेमेस्टरका विद्यार्थी डिलाकुमारी भट्टराईद्वारा तयार पारिएको **कक्षा बाह्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता** शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	उपप्रा. फूलमती खराल	शिक्षण समिति प्रमुख	....
२.	उपप्रा. रामप्रसाद कँडेल	शोध निर्देशक	....
३.	उपप्रा. हरिजङ्ग शाह	बाह्य परीक्षक	....
४.	उपप्रा. लक्ष्मीप्रसाद आचार्य	क्याम्पस प्रमुख	....

मिति : वि.सं. २०७५/०३/२६

(सन् : १० जुलाई, २०१८)

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र **कक्षा बाह्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता** शीर्षकमा मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस अन्तर्गत नेपा.शि. ५४३ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । विविध कार्य व्यस्तताका बाबजुद पनि आफ्नो अमूल्य समय दिई शोधपत्र प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म उत्साहपूर्वक उचित सुझाव दिनुहुने शोधनिर्देशक आदरणीय गुरू उपप्रा. रामप्रसाद कँडेल ज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधको विषय क्षेत्र छनोटदेखि शोधपत्रको अन्तिम कार्यसम्म महत्त्वपूर्ण सल्लाह सुझाव दिई सहयोग गर्नुहुने शिक्षाशास्त्र सङ्काय, केन्द्रीय क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख आदरणीय गुरू लक्ष्मीप्रसाद आचार्य लगायत यस शोधलाई समय समयमा सल्लाह सुझाव तथा उत्प्रेरणा दिइ सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरू तथा नेपाली भाषा शिक्षण समिति प्रमुख उपप्रा. फूलमती खराल प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । साथै व्याख्या विश्लेषणको अवधारणाको रूप दिई सहयोग गर्नुहुने गुरू उपप्रा. खुमबहादुर खड्का, उपप्रा. द्रोणलता खत्री लगायत सम्पूर्ण गुरूहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा अध्ययन क्षेत्रका नमुना छनोटमा परेका विद्यालयका तथ्याङ्क उपलब्ध गराइ सहयोग गर्नुहुने प्र.अ., विषय शिक्षक, विद्यार्थी प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी प्रतिवेदन लेखन सम्बन्धी सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सुर्खेत क्याम्पस (शिक्षा) का आदरणीय गुरू थानेश्वर लामिछाने, गणितीय तथ्याङ्कमा सहयोग गर्नुहुने गुरू तिर्थबहादुर चलाउने लगायत मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय र सुर्खेत क्याम्पस (शिक्षा) का पुस्तकालयका कर्मचारी तथा सम्पूर्ण आत्मीय मित्रजनहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

व्यावहारिक जीवन भोगाइका क्रममा आइपरेका विविध समस्या तथा चुनौतिहरूलाई सहज रूपमा सामना गराई उच्च शिक्षा अध्ययनमा टेवा पुऱ्याउनु हुने आदरणीय पिता स्व. डिलाराम खराल र शोधपत्र तयार गर्दासम्म प्रेरणा दिनुहुने ममतामयी माता गौमती खराल प्रति सदैव ऋणि छु । साथै उच्च शिक्षा अध्ययनमा टेवा पुऱ्याउनु हुने जीवन साथी काँशीराम भट्टराई प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । अन्त्यमा छिटो र छरितो शुद्ध कम्प्युटर टङ्कन गरी सहयोग गर्ने नोबेल कम्प्युटर इन्स्टिच्युटलाई धन्यवाद दिँदै नेपाली शिक्षा शिक्षण समिति समक्ष पेश गर्दछु ।

डिलाकुमारी भट्टराई

शोधसार

कक्षा १२ मा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता शीर्षकको शोधपत्र मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय क्याम्पस स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौथो सेमेस्टरको नेपा.शि. ५४३ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता पत्ता लगाउनु, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमताको तुलना गर्नु, छात्राछात्रको प्रतिवेदन लेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति पत्ता लगाउनु र यसमा देखिएका कमी कमजोरी पहिचान गरी निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाइ सुझाव दिनु उद्देश्य रहेका छन् । सुर्खेत उपत्यका भित्रका कक्षा १२ का विद्यार्थीलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिई त्यस भित्र पनि तीनवटा सामुदायिक र तीनवटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा ६० जना विद्यार्थीलाई नमुना छनोटको रूपमा लिइएको छ । यसमा क्षेत्रीय/स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरी गुणात्मक र परिमाणात्मक गरी मिश्रित ढाँचामा व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

यस अध्ययनमा सर्वप्रथम श्रेणीका आधारमा समग्र विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता मापन गरिएको छ । जसमा निम्न अङ्क प्राप्त गर्ने २ जना, मध्यम अङ्क प्राप्त गर्ने १५ जना, उत्तम अङ्क प्राप्त गर्ने ४१ जना र अतिउत्तम अङ्क प्राप्त गर्ने २ जना रहेका छन् । जुन तथ्याङ्कले उत्तम अङ्क प्राप्त गर्ने विद्यार्थीको सङ्ख्या ४३ रहेकाले प्रतिवेदन लेखन क्षमता राम्रो रहेको छ ।

संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कका आधारमा मध्यमान ६०, मानक विचलन ८.८० र विचरणको गुणाङ्क १४.७५ रहेको छ । मानक विचलन ८.८० र विचरणको गुणाङ्क १४.७५ रहेकाले लेखन क्षमता असन्तुलित रहेको देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कका आधारमा मध्यमान ६८.३३, मानक विचलन ९.४० र विचरणको गुणाङ्क १३.६६ रहेको छ । मानक विचलन ९.४० र विचरणको गुणाङ्क १३.६६ रहेकाले लेखन क्षमता असन्तुलित रहेको छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको तुलनामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान ८.३३ ले बढी रहेकोले सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता राम्रो रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मानक विचलनभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको मानक विचलन १.६० ले कम रहेकाले

सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीकोभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको विचलन कम रहेको छ । छात्रा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमतामा प्राप्ताङ्कका आधारमा मध्यमान ६६.६७, मानक विचलन ९.३० र विचरणको गुणाङ्क १३.९४ रहेको छ । यसर्थ छात्रा विद्यार्थीको लेखन क्षमता असन्तुलित रहेको छ । छात्र विद्यार्थीको मध्यमान ६१.७०, मानक विचलन १०.१० र विचरणको गुणाङ्क १६.३६ रहेकाले छात्र विद्यार्थीको लेखन क्षमता असन्तुलित रहेको छ । छात्रा विद्यार्थीको मध्यमान ४.९७, मानक विचलन ०.८० र विचरणको गुणाङ्क २.४२ ले कम रहेकोले छात्रकोभन्दा छात्राको प्रतिवेदन लेखन क्षमता राम्रो रहेको छ ।

प्रतिवेदन लेखन क्षमतामा ४० अङ्कसम्म प्राप्त गर्ने निम्नस्तरका विद्यार्थीको औषत ३.३३ प्रतिशत, ४० देखि ६० अङ्कसम्म प्राप्त गर्ने मध्यमस्तरका विद्यार्थीको औषत २५ प्रतिशत, ६० देखि ८० अङ्कसम्म प्राप्त गर्ने उत्तम स्तरका विद्यार्थीको औषत ६८.३४ प्रतिशत, ८० भदा बढी अङ्क प्राप्त गर्ने अति उत्तमस्तरका विद्याथीहरूको औषत ३.३३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । समग्रमा निम्न स्तर र अति उत्तम सबैभन्दा कम अर्थात औषत ३.३३ प्रतिशत, मध्यमस्तर औषत २५ प्रतिशत, र उत्तम स्तर ६८.३४ प्रतिशत रहेको छ । तसर्थ प्राप्ताङ्कको आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता उत्तमस्तरको रहेको छ ।

अतः सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको प्रतिवेदन लेखन क्षमता परीक्षणबाट प्राप्त तथ्यलाई मध्यमान, मानक विचलन, विचरणको गुणाङ्क र प्रतिशतका आधारमा लेखन क्षमता अध्ययन गर्दा संस्थागत विद्यालयभन्दा सामुदायिक विद्यालयको प्रतिवेदन लेखन क्षमता उच्च रहेको छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको लेखाइ सीपमा विकास गर्न आगमनात्मक पद्धति अवलम्वन गरी क्षमता सुधार गर्नु पर्ने देखिन्छ । विद्यार्थीको स्तर क्षमता र तह जस्ता कुराहरूलाई ध्यानमा राखी लेखाइ सीप सम्बन्धी कार्यकलाप सञ्चालन गरिनु पर्ने देखिन्छ ।

विषय सूची

क.सं.	शीर्षक	पृष्ठ
	प्रतिबद्धता पत्र	क
	सिफारिस पत्र	ख
	स्वीकृति पत्र	ग
	कृतज्ञता ज्ञापन	घ
	शोधसार	ङ
	विषय सूची	छ
	तालिका सूची	ञ
	चित्र सूची	ट
	सङ्क्षिप्त शब्द सूची	ठ
	चिन्ह/सङ्केत सूची	ड
	अध्याय : एक	
	शोध परिचय	**१-६**
१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्या कथन	४
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४	अध्ययनको औचित्य	५
१.५	अध्ययनको परिसीमा	५
१.६	शोधपत्रको रूपरेखा	६
	अध्याय : दुई	
	पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा	**७-४४**
२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा र उपादेयता	७
२.२	अवधारणात्मक खाका	१८
२.३	सम्बन्धित विषयको सैद्धान्तिक अवधारणा	१९
२.३.१	भाषा	१९
२.३.२	नेपाली भाषा	२०
२.३.३	नेपाली भाषा शिक्षण	२१
२.३.४	वर्णविन्यासको परिचय	२५

२.३.५ लेखाइ शिक्षणको आवश्यकता २५

२.३.६ लेखाइ सीपको प्रयोजन २६

२.३.७ लेखन कलाको परिचय २८

२.३.८ लेखाइ सीप शिक्षणका कार्यकलाप २८

२.३.९ माध्यमिक तहमा लेखाइ शिक्षणको महत्त्व २९

२.४ प्रतिवेदन लेखन ३०

२.४.१ प्रतिवेदनको परिचय ३०

२.४.२ प्रतिवेदनका किसिम ३३

२.४.३ प्रतिवेदन निर्माणका अङ्ग ३७

२.४.४ प्रतिवेदनको संरचनात्मक स्वरूप ३९

२.४.५ प्रतिवेदन लेखनमा ध्यान दिनुपर्ने कुरा ४०

२.४.६ प्रतिवेदन लेखनको प्रक्रिया ४१

२.४.७ प्रतिवेदन लेखनको नमुना ४१

२.४.८ प्रतिवेदन विश्लेषणका आधार ४३

अध्याय : तीन

अनुसन्धान विधि र प्रक्रिया ४५-४९

३.१. अनुसन्धानको ढाँचा ४५

३.२ जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट ४५

३.३ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत ४५

३.४ सामग्री निर्माण र मानकीकरण ४६

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका विधि ४६

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण विधि ४७

३.७ अनुसन्धान प्रतिवेदनको ढाँचा ४९

अध्याय : चार

तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण ५०-९२

४.१ विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ५०

४.४.१ क्षेत्रका आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता ५१

४.१.२ श्रेणीका आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ६३

४.१.३ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ६४

४.१.४ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ६५
४.१.५ समग्र विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन ६६
४.२ विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ७०
४.२.१ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन ७०
४.२.२ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन ७४
४.२.३ समग्र विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ७८
४.३ लैङ्गिकताका आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता ७९
४.३.१ छात्राहरूको प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण ८०
४.३.२ छात्राहरूको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण ८०
४.३.३ छात्रहरूको प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण ८४
४.३.४ छात्रहरूको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण ८५
४.३.५ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीको तुलना ८८
४.३.६ समग्र विद्यालयका विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कका आधारमा तुलना ९०
४.४ प्रतिवेदन लेखनमा देखिएका कमीकमजोरी ९१
४.४.१ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीमा देखिएका कमीकमजोरी ९१
४.४.२ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीमा देखिएका कमीकमजोरी ९२

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष र सुझाव ९३-१००
५.१ निष्कर्ष ९३
५.२ सुझाव ९८
५.२.१ नीतिगत तह ९९
५.२.२ कार्यान्वयन तह ९९
५.२.३ भावी अनुसन्धानका शीर्षक १००

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पृष्ठ
१.	विषयवस्तु सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५१
२.	संरचना सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५२
३.	भाषाशैली सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५४
४.	वर्णविन्यास सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५५
५.	लेख्य चिन्ह सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५७
६.	सफाइ सम्बन्धी ज्ञानको आधारमा प्रतिवेदन लेखन क्षमता	५८
७.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको सङ्ख्याका आधारमा प्राप्ताङ्क	६०
८.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको सङ्ख्याका आधारमा प्राप्ताङ्क	६१
९.	समग्र विद्यालयका विद्यार्थीको सङ्ख्याका आधारमा प्राप्ताङ्क	६२
१०.	श्रेणीका आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता	६३
११.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता	६४
१२.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता	६५
१३.	समग्र विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	६९
१४.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	७३
१५.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	७७
१६.	समग्र विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा तुलना	७८
१७.	छात्राहरूको प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण	८०
१८.	छात्राहरूको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण	८३
१९.	छात्रहरूको प्रतिशतका आधारमा विश्लेषण	८४
२०.	छात्रहरूको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण	८७
२१.	समग्र विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा तुलना	८९
२२.	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको अङ्कका आधारमा तुलना	९०

चित्र सूची

चित्र नं.	शीर्षक	पृष्ठ
१.	समग्र विद्यालयका विद्यार्थीको सङ्ख्याका आधारमा प्राप्ताङ्क	६२
२.	श्रेणीका आधारमा विद्यार्थीको प्रतिवेदन लेखन क्षमता	६४
३.	समग्र विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	७०
४.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	७४
५.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलन	७७
६.	विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा तुलना	७९
७.	छात्रा विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा	८४
८.	छात्र विद्यार्थीको मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा विश्लेषण	८८
९.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीको तुलना	८९
१०.	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको अङ्कका आधारमा तुलना	९१

सङ्क्षिप्त शब्द सूची

इ.सं.	-	इस्वी सम्वत्
उपप्रा.	-	उपप्राध्यापक
एम.एड.	-	मास्टर अफ एजुकेसन
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
नेपा.शि.	-	नेपाली शिक्षा
पृ.सं.	-	पृष्ठ सङ्ख्या
प्र.अ.	-	प्रधानाध्यापक
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
नं.	-	नम्बर
म.प.वि.	-	मध्यपश्चिमाञ्चल विश्वविद्यालय
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
संस्क.	-	संस्करण
A	-	मानिएको मध्यमान
C.V.	-	विचरणको गुणाङ्क
d	-	विचलन
d'.f	-	विचलन र बारम्बारताको गुणानफल
f	-	बारम्बारता
i	-	वर्गान्तर
m	-	मध्यविन्दु
N	-	जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या
P	-	प्रतिशत
R	-	तोकिएको श्रेणीमा प्राप्ताङ्क ल्याउन सफल विद्यार्थी सङ्ख्या
T	-	कूल विद्यार्थी सङ्ख्या

चिन्ह तथा सङ्केत सूची

(-)	:	योजक चिन्ह
(,)	:	अल्पविराम चिन्ह
(‘ ’)	:	एकल उद्धरण चिन्ह
(“”)	:	युगल उद्धरण चिन्ह
(/)	:	वैकल्पिक चिन्ह
(=)	:	समानान्तर चिन्ह
(:)	:	विसर्ग चिन्ह
$\therefore$	:	तसर्थ
$\surd$	:	ठिक चिन्ह
$\sqrt{}$	:	रूढ चिन्ह
$\bar{x}$	:	मध्यमान
σ	:	मानक विचलन
$\sum$	:	योग
$\bar{X}$	:	मध्यमान
$\sum fm$	:	मध्यविन्दु र बारम्बारताको गुणानफलको योगफल
$\sum fd^{२}$	:	तथ्याङ्क
$\sum fd$	:	योगफल